

Частното изпълнение трябва да бъде прието преди изборите

Автори: Мартин Димитров и Красен Станчев

Един от основните проблеми на средата за бизнес в България е гарантирането на договорите. Това е видно от множество изследвания, както на международни институции (Световната банка и Европейската комисия), така и на местни институции (например Института за пазарна икономика-ИПИ). Според изследване на Института за пазарна икономика на стимулите за неформално стопанско поведение в България, Сърбия и Черна Гора и Румъния, през средата на 2003 г. 42% от интервюираните фирми в България изобщо не използват съда за гарантиране изпълнението на договорите¹. Повечето фирми, които не използват съда твърдят, че работят изключително (над 90%) с познати контрагенти, а фирмите, които посочват, че използват съда за гарантиране изпълнението на договорите, работят предимно (над 80%) с широк кръг от фирми, които не определят като познати. Разходите за гарантиране на договорите през съда са значителни, много фирми избягват съдебната процедура като работят с ограничен кръг познати фирми.

Авторите на тази статия направиха оценка на ползите и разходите от проектозакона за “Частните изпълнители”. Според нашия анализ очакваните ползи многократно превишават разходите. До изборите не остава много време и все пак има възможност за приемането на няколко особено важни закона, като този за частното изпълнение. Да се надяваме, че това време няма да се използва само за предизборни лозунги и ще се намери начин политиките да приемат подобряващи средата за бизнес регулации.

Неефективност на системата от държавни съдия-изпълнители

1/ “Висящите” изпълнения в системата са 375 693, на обща стойност от около 1,7 млрд. лева. Ако се запазят сегашните темпове на натрупване на висящи дела в период от около пет години те ще възлизат най-малко на 2,7 млрд. лева.

2/ През 2003 г. средномесечният брой на извършени изпълнителни действия за страната от един съдия-изпълнител е шест. Това прави по едно изпълнително действие на 3,7 работни дена. Ако отнесем съвкупният разход за издръжка на съдия - изпълнител (а не само нетната заплата) от 4 500 лв. към средномесечният разход от шест изпълнителни действия се получава значителният разход от 750 лв. за изпълнително действие.

3/ По консервативни оценки общата сума на просрочените междуфирмени задължения е 7 млрд. лева. За тяхното събиране, в повечето случаи, фирмите не прибегват до съда, поради изключително бавните процедури. Според интервютата, които проведехме с кредитори (банки и лизингови къщи) се оказва, че се използват всички възможни начини за решаване на спорове и събиране на вземания без съдия-изпълнител.

4/ Честа практика в България е след решението на съда и издаването на изпълнителен лист, събирането на вземането да продължава с години, което е огромен разход за бизнеса. В България процесът на събиране на вземанията е два и половина пъти по-скъп от този процес в Холандия и Естония и повече от три пъти по-скъп в сравнение с Белгия. Не на последно място това се дължи на продължителността на процеса (около 10 пъти пъти-дълъг отколкото в Холандия и около 3 пъти по-дълъг от Естония).

¹ За повече информация - http://www.ime.bg/pdf_docs/papers/Overall_Report_IME_final.doc

5/ Държавните изпълнители имат монополна позиция и нямат стимули да повишават квалификацията си и да събират бързо вземанията. Те получават заплата, която на практика не зависи от качеството на работата им.

6/ Обстоятелството, че съдиите-изпълнители според сегашната уредба, отговарят за точно определен район увеличава разходите по събиране на вземанията: кредиторът е принуден да пътува из страната и да търси и договаря условия с различни съдия - изпълнители, когато длъжниците са от различни райони. В определени случаи (техният брой не може да бъде установен без специално изследване) процедурата допълнително се удължава или поради близост между местния съдия-изпълнител и местните длъжници, или поради страх съдия-изпълнителите да събират вземанията си от определени длъжници.

7/ Големите кредитори са принудени да установят по-тесни връзки със съдия - изпълнител, което създава условия на взаимна зависимост. При това положение съдия-изпълнителите имат ясен интерес да работят предимно за по-големи кредитори, което означава, че в сегашната система, така наречените по-дребни кредитори в много случаи получават по-лошо обслужване.

8/ Един съдия (не задължително изпълнител) струва на месец около 4 500 лева.² Сумарните разходи на данъкоплатеца за всички съществуващи съдии - изпълнители през 2004 г. е 13 554 000 лева³.

Ползите от частното изпълнение.

Важно е да се уточни, че въвеждането на частно изпълнение ще има положителен ефект не само върху несъбраните вземания регистрирани в момента (около 1,7 милиарда лева) и междуфирмената задлъжнялост (по консервативни оценки около 7 млрд. лева), но също така ще насърчи общата бизнес активност поради по-ниските транзакционни разходи. Фирми и граждани, които работят само с познати контрагенти или използват нерегламентирани изпълнители ще започнат да използват съда за изпълнение на договорите поради по-ниските разходи. Освен това ще възникне бизнес, който не може да се случи при сегашната несигурност и нива на разходите.

1/ Стимули за качествена работа. Възнаграждението ще зависи от свършената работа, което ще създаде стимули за подобряване на квалификацията, закупуване на качествено оборудване и наемане на помощен персонал.

2/ Промяна в стимулите и въвеждане на професионално достойнство (репутация). За разлика от държавната система при частните изпълнители репутацията ще бъде от съществено значение. Поддържането на добро име и практика ще създаде предпочитания към онези изпълнители, които постигат по-добри резултати. Те, както и в милионите практически наблюдаеми случаи на предлагани качествени услуги, ще се възползват от готовността на възискателя да плаща за по-добра услуга.

3/ Специализация и конкуренция. Изпълнителите ще се специализират в дадени области, което ще намали транзакционните разходи и ще позволи по-бързи и по-евтини процедури. В резултат на това ще се получат икономии от мащаба, така че някои частни изпълнители ще се специализират в работа с по-бедни кредитори. Така че при системата от частни изпълнители очаквам по-бедните

² Тази сума я получаваме като разделим сумата за съдилищата според закона за държавния бюджет на Република България за 2004 на броя на съдиите. По-долу обсъждаме по-подробно какво тези суми означават за други разходи по прилагането на системата.

³ Не отчитаме тези държавните съдия изпълнители, които работят и като съдии по вписванията.

клиенти да получат по-добро обслужване в сравнение с това в държавната система.

4/ Премахване на районирането. Сегашната районирана отговорност на съдиите - изпълнители до голяма степен е причина за увеличаване на разходите по принудителното изпълнение, стимулира безотговорното поведение на длъжниците и понижава общата събираемост на вземанията и подронва авторитета на взискателите. Премахването на районирането ще засили конкуренцията и ще намали разходите по сделките. Кредиторите ще могат да се договарят с един изпълнител за длъжници в цялата страна, отделният изпълнител ще организира работата си по начин, който повишава ефективността. Това допълнително ще създаде стимули за специализация и ще засили конкуренцията.

5/ На макроикономическо ниво намаляването на разходите за събиране на вземанията ще създаде условия за по-ниски разходи за правене на бизнес и привличане на повече инвестиции. Нарастването на кредитите се определя от множество анализатори, като много съществен проблем пред икономиката. Досега бяха прилагани множество мерки, целящи ограничаване на тази експанзия. Въвеждането на частно изпълнение значително ще ускори събирането на вземанията и ще намали разходите. Така че рисковете пред банковата система ще намалееят, защото вземанията ще се събират по-евтино. При това положение е логично да се каже, че въвеждането на частни изпълнители ще намали риска от проблеми в банковата и финансовата система на страната.

6/ С подобряване ефикасността от събирането на вземанията ще нарасне обемът на работата и съответно приходите за държавата, събирани чрез различни данъци и такси. Хазната ще събира приходи от облагане на бизнес, който не би се случил при сегашната система, но би се случил при по-ниски разходи по изпълнението.

7/ Според направените изчисления, при Вариант I (практиката в Естония – виж таблицата) всящите в момента вземания ще бъдат събрани срещу 459 милиона лева по-малко, а при Вариант II (практиката в Холандия) разходите за събиране на вземанията намалява с 493 милиона лева. При това положение несъбраните вземания, останали извън съдебната системата, ще започнат да се събират чрез съда и освен това ще възникне бизнес, който при сегашните нива на разходите не би могъл да възникне. Така разходите за събиране на вземанията, останали извън съдебната система в размер на 7 млрд. лева ще намалееят с около 1,89 млрд. лв. (практиката в Естония) или 2,03 млрд. лева (практиката в Холандия), което е спестяване за икономиката.

Сравнение на запазване на сегашната система с различни модели на реформа

	Общ разход (като % от дълга)	Всящи вземания – 1,7 милиарда лева (милиарди)	Рейтинг (% БВП 2004) на подобрене	Пълен потенциал – 7 милиарда лева (просрочените задължени)	Рейтинг (% БВП 2004) на подобрене за икономиката
Сегашна система (държавни съдия- изпълнители)	50	0,85	2.2%	3,5	9.2%
Вариант I (практиката в Естония)	23	0,391	1%	1,61	4.2%
Вариант II (практиката в Холандия)	21	0,357	0.9%	1,47	3.9%
Спестяване		0,459	1.2%	1,89	5%

(вариант I спрямо старата система)					
Спестяване (вариант II спрямо старата система)		0,493	1.3%	2,03	5.3%

Източник: Министерство на правосъдието, БСК, Световна банка и собствени изчисления.

Въвеждането на частни изпълнители ще доведе до общо спестяване между 5% и 9.2% от БВП. Този ефект ще настъпи поради по-ниски транзакционни разходи, които ще “върнат” несъбраните кредити в законните им притежатели (ефект на насърчаване на бизнес активността) и ще създадат условия за възникването на бизнес, който в условията на предишната система не би възникнал (възникване на нов бизнес). Смятаме тези ефекти ще се изявяват напълно в рамките на период от около пет години.

Това ще създаде условия за създаване на нови работни места. Под нови работни места разбираме нарастване на общата заетост, което през последните години е отношение между нарастването на заетостта в частния сектор и намаляване на заетостта в държавния. Приблизителният размер на очакваните работни места, които ще бъдат създадени, може да се измери като разгледаме отношението между новосъздадените работни места и икономическия растеж за периода 2002-2004. За разглеждания период средногодишният реален растеж е около 5.3% (при прогноза от 5.3% за 2004 г.), а новосъздадените работни места средногодишно са около 49 хил. При това положение 1% нарастване на БВП води до около 10 хил. нови работни места. Следвайки горната сметка може да се прогнозира, че системата от частни изпълнители ще доведе до създаването на между 50 хил. и 90 хил. нови работни места за период от около пет години.

Обхват на ползите от частното изпълнение

	Висящи изпълнения при държавната система	Несъбрани вземания извън съдебната система	Фирми и граждани, които работят само с познати фирми, ползват нерегламентирани изпълнители или други	Бизнес, който не може да възникни поради общите разходи
	1,7 милиарда лева	7 милиарда лева	Неизвестен обем	Неизвестен обем
Държавни съдия-изпълнители	Разходи за функциониране на държавната система 50% от 1,7 милиарда = 850 милиона	Ако тези вземания се съберат през сегашната система разходът би бил равен на - 50% от 7 милиарда = 3.5 милиарда	Проблем за сегашната система са стимулите за търсене на други начини за гарантиране на договорите	Проблем за държавната система са, че значителният размер на разходите спира възникването или разрастването на бизнес
Частни изпълнители	Считаме събирането на висящите изпълнения от 1,7 милиарда лева като минимален потенциал за частната система. При ефективност подобна на тази в Естония ще се реализира спестяване от 459 млн. лева	Ако тези несъбрани вземания се съберат от частни изпълнители (при ефективност подобно на Естония) спестените разходи за обществото ще възлизат на 1,89 милиарда лева в средносрочен период	Нерегламентираното изпълнение и други форми за гарантиране на договорите ще се използват по-малко, защото частното изпълнение ще бъде по-ефективно	Ще се създадат условия за нарастване на бизнес активността

Източник: Институт за пазарна икономика